

l'objecte i 'oposat' a ell"²⁰. Pel desig, el subjecte cognoscent es constitueix en objecte, per a ell i per als altres.

Aquest desig és, per dir-ho així, una base animal de la consciència de si, la seva realitat biològica. "Però si bé el Desig animal és la condició necessària de la consciència de si, no n'és pas la condició suficient"²¹. Precisament el que cal explicar és de quina manera existeix un desig humà diferent de l'animal i que porta al coneixement, més enllà del sentiment.

El desig exigeix la satisfacció per la negació de l'objecte. El subjecte que desitja es veu portat a una acció destructiva de l'objecte per tal d'assimilar-se'l. En aquest acte de pèixer-se el jo de no-jo es transforma en allò que devora. Ara bé, si l'objecte amb què satisfà el desig és no humà, animal, natural, el jo romandrà també no humà, animal, natural. La condició veritablement humana del desig només s'abasta a partir del moment en què l'objecte és no-natural. Però fins ara no hem trobat més que una sola cosa no natural, que és el desig mateix. D'aquesta manera, el desig humà només arriba a la seva dimensió autènticament humana quan té com a objecte un altre desig.

Però, què és el desig? El desig és "la revelació d'un buit, (...) la presència de l'absència d'una realitat (...) és

---

²⁰Ibid., pàg. 11.

²¹Ibid., pàg. 11.

essencialment una altra cosa que la cosa desitjada".²² El jo del desig s'alimenta doncs d'una inquietud essencial. Mentre que l'objecte del desig animal es confonia amb aquell qui l'assimilava, l'objecte del desig humà és no idèntic. El jo del desig humà és un jo que s'ha pascut amb allò no idèntic, amb allò negatiu mateix, i és per tant en si mateix acció negadora d'allò donat. Mantenir-se en l'existència significa doncs "no ser allò que és".²³ Amb això, que el jo sigui creat pel desig humà, comporta tota classe de conseqüències. El seu element és el temps, en el qual pot transcendir-se a si mateix en una història; és lliure, és a dir, està obligat a triar el camí del seu esdevenir; és social, perquè només pot subsistir en un medi format per una pluralitat de desigs. Només pot ser reconegut per un altre com a desig, i només pot fer-se reconèixer per un altre que sigui desig.

El desig animal tenia com a valor suprem la conservació, i aquest desig subsisteix en l'home al costat del desig humà. Ara bé, entre els dos s'estableix una relació de valors: mentre que per a l'animal el valor suprem és la conservació, per a l'home hi ha un valor superior a la vida. Més encara, "l'home només es 'verifica' com a humà si arrisca la seva vida (animal) en funció del seu Desig humà".²⁴ Només havent arriscat el desig animal pel desig humà l'home pot tenir la certesa d'estar ell mateix en la dimensió humana.

---

²²Ibid., pàg. 12.

²³Ibid., pàg. 12.

²⁴Ibid., pàg. 14.

"L'home 'es verifica' humà arriscant la vida per satisfer el seu Desig humà, és a dir el seu Desig referit a un altre Desig".²⁵ En aquest punt hi ha un pas crucial en la deducció. Desitjar un desig no és desitjar l'objecte d'un altre desig. Qui desitja un desig vol ser volgut per un altre, vol que l'altre reconegui en ell quelcom que val la pena desitjar; vol que l'altre reconegui en el desig de l'un alguna cosa que satisfarà el seu desig humà. Així s'estableix una comparació de valors: com més allunyat del desig animal estigui el desig desitjat, com més hagi arriscat la vida en funció del seu desig humà el subjecte desitjat, més satisfactori serà per al desig de l'altre. Cal que l'altre reconegui la humanitat del desig de l'un; més breument: cal que reconegui el desig.

Però l'encontre de dos desigs d'aquesta classe no pot ser pacífic. El reconeixement no implica de cap manera l'acord dels desigs; fins i tot n'és l'excepció. La diferència de valors es resol en història. La necessitat que cadascun té d'arriscar la vida, és a dir el desig mateix en el seu maldar pel reconeixement, porta a una lluita a mort.

La humanitat existeix al preu de la història, és a dir, a partir de la necessitat de desplegar la lluita a mort. El temps, amb la història, s'acolora d'humanitat i passa a ser l'element mateix d'allò que és no-animal. El desig humà es constitueix en un conflicte en el qual cadascun dels dos -per simplificar- participants ha de demostrar que el seu desapegament respecte de la vida és superior, perquè així

---

²⁵Ibid., pàg. 14.

mostra per contrast que el seu desig humà és més valuós. Més valuós que el de l'altre, perquè no hi ha altre límit que la mort mateixa; però ella de fet no és el límit, sinó l'extinció de la possibilitat de verificació. Aquesta demostració s'emporta amb ella tots dos participants, de manera que, com diu Hegel, "cadascun (dels) dos individus humans ha de tenir com a fi la mort de l'altre, de la mateixa manera que arrisca la seva pròpia vida. Car l'entitat altra no val més per a ell que ell mateix".²⁶ Tant com l'un separa el desig humà de la vida animal, ha de voler allunyar l'altre també de la vida animal; ara, si bé en ell mateix això ho pot fer per elecció subjectiva, com a acte sobre el qual pot aplicar la seva voluntat, en l'altre només ho pot fer a través de l'acte objectiu de, a l'altre, la vida, llevar-la-hi, efectivament.

L'amo i l'esclau

El drama que ara ocupa l'escenari ha esdevingut el d'una lluita a mort com a conflicte de valors, una lluita a mort de pur prestigi. Fer-se reconèixer tan distanciat de la vida animal com sigui possible: això substantivitza el desig de l'home. Aleshores, o bé la demostració acaba amb la vida dels demostradors, o bé el desequilibri s'instaura en forma de posicions subjectives diverses. Dels dos que lluiten pel prestigi del valor en surten dues formes de vida humana. La

---

²⁶Ibid., pàg. 19.

lluita s'ha d'aturar en algun punt que, encara que sigui ínfimament, sigui anterior a la mort, perquè el supervivent mai no podria ser reconegut per un mort; mai no podria, amb un mort en el lloc de l'altre, revelar-se en la seva humanitat. La presència de l'ésser humà com a consciència exigeix dos comportaments diferents per part de dos adversaris que han de romandre en vida.

En aquest acabament queden posats l'un com a amo, l'altre com a servidor. Un ha cedit abans que l'altre, ha abandonat la lluita, no ha acabat de portar el seu risc fins al punt on l'altre és encara disposat a portar-lo; amb això ha renunciat a la certesa de la consciència de si que definiria la seva humanitat. L'altre ha estat reconegut en el seu desig, sense que li hagi calgut reconèixer-ne cap. Una servitud i un domini esdevenen quasi simultanis a la necessitat de la lluita. La humanitat es constitueix en aquesta diferència primera, la que marca una autonomia i una servitud. La història és la història d'aquesta discordança i de la lluita que l'engendra i la renova.

"L'amo és la consciència existent per a si"²⁷. És una consciència mediada per una altra consciència que ha romàs en el món animal, en el món on es produeix la fruïció de la cosa. El servent és un esclau lligat a la cosa —la cosa és la seva cadena— i la seva autonomia, que no té a la consciència, és a la cositat. Així, sobre la cosa, s'estableix una doble acció: l'amo és la potència que regna sobre l'ésser donat, mentre que

---

²⁷Ibid., pàg. 22.

l'esclau hi està lligat. L'amo domina l'esclau perquè domina la cosa de la qual l'esclau no es pot desprendre, no pot anihilar. Però sí que pot transformar-la, mitjançant el treball aplicat a aqueixa cosa. Hi ha dos elements constitutius de l'esclau considerat com a consciència no essencial: d'un costat és no essencial en la relació de treball que té amb la cosa, de l'altre ho és en la dependència en què es troba cara a una existència determinada. "Tot allò que fa l'esclau és, pròpiament parlant, una activitat de l'amo";²⁸ d'aquí, la seva doble inessencialitat.

Aquesta consciència no essencial o servil és per a l'amo un altre que de fet li falla i del qual es pot dir que hauria de ser diferent. El servent és per a l'amo un objecte, una cosa, però en la qual ell constitueix la seva veritat; en l'esclau es revela la realitat de la certesa subjectiva que l'amo té de si. "Però és evident que aquest objecte-cosa no correspon pas al seu concepte. Perquè allí on l'amo s'ha acomplert, s'ha constituït una cosa completament diferent d'una consciència autònoma."²⁹ La veritat de l'amo resideix doncs en una consciència no essencial.

D'aquesta manera, el conflicte, un pic estabilitzat, porta a una situació sense sortida. Però l'atzucac és de la banda de l'amo, que es troba fixat en una relació de domini i de consum de la cosa inessencial. Podríem dir que l'amo es constitueix com a consciència amb una exclusió de tota

---

²⁸Ibid., pàg. 24.

²⁹Ibid., pàg. 25.

possible consciència amb la qual podria enraonar. L'amo resta doncs idèntic a si mateix en una solitud de la qual res no el treu.

L'esclau, en canvi, no ha volgut ser esclau, i disposa per tant de la capacitat de voler una altra cosa, educar-se, transformar-se i transformar el món amb el seu treball. La història és doncs obra de l'esclau, en la qual avança per mitjà del treball en el domini de la natura, és a dir de la cosa. A ell li és promesa doncs la veritable posició d'amo, perquè quan el seu domini sobre la natura sigui total, el seu mestratge no necessitarà un esclau que en doni la veritat. L'angoixa de la mort que ha experimentat en si mateix l'impulsa a una modificació de la seva posició, l'inquieta i l'esperona a la formació.

L'autonomia veritable, la llibertat autèntica esperen doncs l'esclau. Només l'esclau pot transcendir el món actual; i en aqueix depassament trobarà el reconeixement que li havia estat refusat amb la seva por a la mort.

La mort de l'amo

Lacan afegeix un component més a aquesta dialèctica de l'amo i l'esclau, deduïda del símptoma de la neurosi obsessiva.³⁰ Aquell qui no ha arriscat fins al final la seva

---

³⁰Lacan desenvolupa més aquest tema en la tercera part de "Funció i camp...", quan parla de la clínica de la neurosi obsessiva: "L'obsessionnel manifeste en effet une des attitudes que Hegel n'a pas développées dans sa dialectique du maître et de l'esclave. L'esclave s'est dérobé devant le

vida sap que és mortal, i sap també que l'amo pot morir. Pot aleshores treballar, no en una producció laboriosa que transformi el món i el formi a ell mateix de retop, sinó en un treball que anul·li retroactivament els efectes de la producció. El treball, aplicat sobre la natura, la transforma; en acabat, el treball es pot aplicar als productes d'un altre treball. Sense esperar més, l'agressivitat pot prendre la forma d'una modificació del temps de tal manera que el treball defaci el treball. És aleshores un temps d'espera, i no un temps històric com el que es desprenia de la dialèctica hegeliana. El temps gloriós de l'esclau hegelianà conclou amb el domini del món; aquest temps convertit en agressió consisteix en fer la demostració incessant que l'amo haurà de morir-se. Així no es produeix cap conquesta, ni cap treball no fa producte. El treball anorreador del treball val només per demostrar que res no val res, que l'increment de valor que es pugui fer sobre el producte no existeix o és tan fútil que no valdrà mai la pena de fer-ne do ni mercaderia.

Posem ara la situació analítica, i vejam si és possible d'aplicar-hi aquesta forma d'agressió. Qui parla en l'anàlisi, dèiem, treballa en la construcció d'una figura en la qual el subjecte s'objectivitza; suposem ara que transforma aquest treball segons la fórmula de l'agressivitat que acabem de descriure. En aquesta situació, l'analista no pot respondre a

---

risque de la mort, où l'occasion de la maîtrise lui était offerte dans une lutte de pur prestige. Mais puisqu'il sait qu'il est mortel, il sait aussi que le maître peut mourir. Dès lors, il peut accepter de travailler pour le maître et de renoncer à la jouissance entre-temps: et, dans l'incertitude du moment où arrivera la mort du maître, il attend." FC 314.

l'envit; al contrari, ha d'acceptar com a autèntic el treball, ha de validar-lo, donar-li el valor de canvi que té. El discurs pot semblar buit, però és només així si hom "el pren pel seu valor facial. (...) La paraula, fins i tot en l'extrem del seu desgast, conserva el seu valor de tessera",³¹ de peça de reconeixement. D'aqueix treball buidat de tot valor inscrit sempre en resta com a mínim la matèria mateixa sobre la qual s'efectua o s'esborra, i que significa el treball esmerçat.

En el fons, aquest buidament del discurs remet a una malaltia de la civilització mateixa. Lacan ho refereix amb una frase de Mallarmé. L'ús corrent de la paraula es pot comparar, segons el poeta, a "prendre o posar en mà d'altri en silenci una moneda",³² de la qual Lacan afegeix que cara i creu estan esborrades, que tot valor facial ha desaparegut. Aquesta metàfora, Mallarmé l'aplica a "la utilització elemental del discurs" posada al servei de "l'universal reportatge"³³ que caracteritza l'escrit contemporani, amb excepció de la literatura. És cert que la civilització científica ha produït una divisió en l'escriptura entre allò objectiu i allò subjectiu. Interpretant la frase concisa de Mallarmé³⁴ podem

---

³¹FC 251.

³²S. MALLARMÉ, "Crise de vers" (1886), pàg. 857.

³³Ibid, pàg. 857.

³⁴"Narrer, enseigner, même écrire, cela va et encore qu'à chacun suffirait peut-être pour échanger la pensée humaine, de prendre ou de mettre dans la main d'autrui en silence une pièce de monnaie, l'emploi élémentaire du discours dessert l'universel reportage dont, la littérature exceptée, participe tout entre les genres d'écrits contemporains." "Crise de vers" (1886), pàg. 368.

entendre que en la Literatura (amb la majúscula que ell li posa) resideix l'escriptura autèntica, la lletra en sí, i que el gènere objectiu s'ocupa de: la narració, la didàctica, la descripció, i d'una quarta classe, envaïdora de tot l'àmbit de l'objectiu, que és l'esmentat "universal reportatge". No és aquest el lloc per fer un assaig sobre el domini del discurs reportat en la civilització actual, d'aquell discurs que és el més llunyà del compromís subjectiu. En efecte, la notícia, com a esdeveniment retransmès, al més lluny, acumulat sobre d'altres notícies en un amuntegament infinit, és allò que permet un oblit més irresponsable. És oposat precisament al treball psicoanalític, en el qual, si bé l'oblit és també un objectiu, ho és gràcies a una nova responsabilització del subjecte que guarda la nova inscripció de la notícia. La notícia del repòrter pot ser intervenció en la història, pot modificar un estat d'opinió, pot donar una consciència o una altra; però, per la promesa que pot donar de la nova notícia de demà, es distancia més i més de l'esdeveniment com a tal, aquell en el qual les subjectivitats dels altres havien estat compromeses. Així s'arriba a la paradoxa de la premsa actual, i que la metàfora de Mallarmé anticipava: tot pot ser notícia, tot pot ser reportat, fins al més íntim, fins al més vergonyós, fins al més inconnex. Però precisament en aquesta situació res no passa autènticament i l'esdeveniment més cruel o més afortunat s'esborra.

Hem dit: el més íntim, el més vergonyós, el més inconnex. Aquests tres adjectius els fa servir també el psicoanalista quan indica al psicoanalitzant que ha de dir tot el que li

passi pel cap, fins les coses que es puguin considerar qualificar així. També la situació en la qual l'autor del reportatge és també l'actor de la notícia pot patir de la mateixa forma de discurs referit sense participació. Situació de paraula buida en la qual el psicoanalista ha de saber: primer, que aqueixa buidor defineix un aspecte major de la paraula mateixa; segon, que "fins i tot en el punt extrem del seu desgast", la paraula conserva un valor d'intercanvi, com a tésseera. L'analista fa de destinatari d'aqueix discurs, només en la mesura en què això permet de portar la paraula que el vehicula a una dimensió de treball transformador. Allò que vé com a expressió buida de la buidor mateixa de la paraula, el psicoanalista ho pren com a mostra d'un pacte —de bona voluntat si es vol, però, més cert encara, d'agressió—, elimina la intenció, i ho considera matèria prima sobre la qual és aplicable una transformació.

El treball adopta aleshores com a objecte la retòrica del subjecte.

Una paraula que només reporta, afirma, en la dimensió subjectiva, l'existència de la comunicació, de la notícia. Quan en la paraula hom nega l'evidència, està provant el fet que és en la paraula on hom pot enganyar, i que per tant ella és la que sosté la dimensió de la veritat. Fins i tot quan és utilitzada per mentir dóna prova que cal el testimoni d'un altre per sostenir la mentida.

A partir d'això se'n desprèn una operació analítica, basada en la retòrica del discurs. En allò que es diu, hi ha un element significatiu, que no és altre que el subjecte;

així, també en aquesta dimensió de la paraula buida l'anàlisi reintrodueix la dimensió subjectiva: tot el que es diu té una intencionalitat, apunta a referir-se a l'altre, desitja produir un efecte sobre l'interlocutor. El relat d'una banal història quotidiana és un apòleg que vol ensenyar a qui l'escolta una moralitat, i té una força instructiva. Una llarga prosopopeia, en la qual parla un ésser absent o no dotat de paraula, és "una interjecció directa".³⁵ "Un simple lapsus", en el qual el qui parla pretén no tenir-hi art ni part, demostra ser "una declaració força complexa".³⁶

Tornarem sobre aquesta posició del psicoanalista i sobre l'art de portar el que es diu a la dimensió d'un do que demana interpretacions. Però ara, aquesta "descomposició de (l')estructura"³⁷ del discurs porta a un tercer fet, enregistrable també en la dimensió de la paraula buida. És el que s'anomena regressió, de la qual parlem tot seguit.

La regressió

La descomposició de l'estructura de la paraula en el treball analític de la paraula produeix un efecte de recomposició subjectiva que s'ordena segons una seqüència temporal regressiva. D'aquesta ordenació, qui se n'adona és el

---

³⁵FC 252.

³⁶FC 252.

³⁷FC 252.

psicoanalista; i això ens porta a la qüestió de què li toca fer al psicoanalista mentre el psicoanalitzant treballa. Ja hem dit que parteix de la decisió d'atribuir a la subjectivitat del qui parla fins i tot el discurs reportat de més lluny. D'altra banda, la posició del psicoanalista fou descrita per Freud amb els termes d'"atenció lliurement flotant".³⁸

De bell antuvi, aquesta fórmula de "l'atenció lliurement flotant" és una regla tècnica, que es podria considerar com no essencial en la situació analítica. Però correspon a una resposta a la qüestió de què enregistra l'analista d'allò que escolta.

Hem dit: una posició subjectiva. Però amb això no sortiríem de l'inefable i podríem dir que l'analista té el privilegi d'anar a topar amb la veritat del subjecte des d'un sentit especial; algú va parlar de "tercera orella".³⁹ Però existeix la prova que allò escoltat pot ser presentat, reportat a un tercer. És el que en la pràctica psicoanalítica s'anomena supervisió, quan un analista parla d'un dels seus casos amb un altre analista, a fi d'obtenir nous esclariments. En aquest cas, alguna "cosa" pot ser presentada en un desplegament —que Lacan anomena aquí estereografia— de l'estructura.

No és inefable doncs, alguna cosa és seleccionada per

---

³⁸ Esmentada per exemple a S. FREUD, "Ratschläge für den Artz bei der psychoanalytischen Behandlung" (1912e), SFOC 12, pàg. 11.

³⁹ T. REIK, Listening With the Third Ear (1948).

l'interlocutor psicoanalític. L'elecció no es pot programar; com diu Freud, "al més sovint hom ha d'escoltar coses el significat de les quals només amb posterioritat esbrinarà".⁴⁰ Aquestes coses són les que s'ordenen en una organització que anomenem regressiva.

La regressió és "l'actualització en el discurs" d'una organització subjectiva infantil. El psicoanalista és allí per permetre aqueixa actualització; i allò que l'atenció flotant enregistra són precisament les actualitzacions en tant que el seu referent no és l'analista, sinó una part del propi discurs. En el discurs s'objectiva, en relació al mateix discurs, el lloc d'un ego -com s'expressa Lacan aquí⁴¹- que participa en la situació fictícia del diàleg analític, exactament igual com va participar en la situació real -però viscuda en termes d'una primera ficció- de la seva infantesa.

Però amb això sortim ja del domini de la paraula buida. Veiem de quina manera el buit de la paraula deixa pas a uns continguts; el component de regressió ha obligat a introduir el terme de ficció. Què ordena i què organitza aqueixa ficció, i de quina manera repeteix la ficció primera en la qual el subjecte trobà un lloc en la narració que constituïa la seva realitat, és el que ens proposem d'examinar tot seguit.

---

⁴⁰S. FREUD, "Ratschläge für den Arzt bei der psychoanalytischen Behandlung", op. cit., SFOC 12, pàg. 112.

⁴¹FC 252.

Capítol 3

LA PARAULA PLENA

Ce que nous apprenons au sujet à reconnaître comme son inconscient c'est son histoire (...)

FC 261

Hem intentat considerar al màxim la paraula sense tenir en compte el seu contingut, reduïda a la seva buidor. Hem vist que de fet és impossible portar la paraula al seu punt zero, allí on s'anul·laria com a tal; però cal considerar-lo, aqueix punt, perquè la buidor de la paraula és allò que fa parlar; és la causa de la paraula. Hom parla per salvar una distància, per cobrir un buit, per establir un contacte. Però en parlar fa molt més; la buidor de la paraula roman, demana més paraula encara. Però, fins i tot en el seu nivell infim la paraula és més que buidor.

Veurem ara el que es pot dir de la paraula quan la considerem capaç, no de transportar el buit, sinó d'omplenar

l'espai creat per la interlocució psicoanalítica. Potser fóra millor anomenar-la discurs psicoanalític, aquesta interlocució; però amb aquest mot volem indicar aquell aspecte del discurs que passa a la paraula. Existeixen, això sí, altres interlocucions, altres discursos. Tots ells són iguals potser pel que fa a la buidor; però cadascun omple l'espai que crea amb continguts diferents.

En el cas de la psicoanàlisi, la plenitud de la paraula comprèn, en una primera aproximació, tres termes: anàmnesi, intersubjectivitat, interpretació.

L'anàmnesi en la paraula significa que hi ha "matèria", coses a dir que no pertanyen a l'actualitat pura i simple de la situació. D'altres fets són evocats sota la forma del record; així es constitueix un grau millor en la paraula, aquell que defineix allò que val la pena de recordar. No solament hom enraona, sinó que en l'enraonar avança vers un cert bé diferent de l'estar parlant. Això demana una plenitud.

També la demana la intersubjectivitat, aquesta plenitud, i en l'expressió d'un malestar es palesa una voluntat. Existeix una prèvia "creença" en la possibilitat d'adreçar el malestar a un altre i fer-lo objecte de retret, motiu de queixa, testimoni de tort rebut. Alguna cosa del malestar de l'ésser humà s'adreça ja a un altre al qual en paraula li podrà ser dit. El malestar és ja discurs, i el psicoanalista s'afegeix a la sèrie dels altres als quals el subjecte ha intentat de fer participar —en la queixa o com la causa— en allò que li passa. Però si bé s'afegeix a la sèrie, el psicoanalista es diferencia en permetre al subjecte d'adonar-

se que l'única causa rau en la dimensió mateixa de paraula que està fent servir en aquell moment. El buit de la paraula anuncia una plenitud en la qual a la causa li serà retornada la causa; la paraula dirà la veritat de la paraula i ningú més serà convocat a un discurs que, en aquestes condicions, no tindria altre horitzó que una dansa de la mort.

Però hi ha encara una tercera dimensió, aquella en la qual hi ha una possibilitat de respondre. El psicoanalista no té solament com a funció la d'ocupar un lloc o la de permetre l'aflorament de la paraula. Ha de respondre, i generalment amb paraules. Potser en el límit es podria sostenir que la seva sola presència ja val com a resposta; però de fet això és rar; li cal al psicoanalista donar una nova configuració a allò que ha dit el subjecte. Si més no, li cal estar amatent a poder assenyalar el lloc del subjecte en allò que va dient. Situat fora del camp visual de l'analitzat, el psicoanalista fa ús també de la paraula; i la seva no pot divagar.

En aquest primer paràgraf de l'apartat corresponent a la paraula plena, Lacan fa una defensa d'aquestes tres dimensions, en front d'unes altres tres, —l'hic et nunc, la intrasubjectivitat, la resistència—, defensades per contemporanis seus, i que es resumien en una reclusió de la situació analítica entre les quatre parets del despatx o, més encara, anaven a cercar la veritat de la situació en el contacte íntim i tancat en si mateix entre l'analista i l'analitzat. La posició de Lacan és en aquest punt molt clara, i insisteix en el fet que ja l'ús mateix de la paraula porta a l'interior de l'escena psicoanalítica alguna cosa d'allò que

és més exterior. El sentit ètic de la psicoanàlisi depèn precisament del manteniment de l'abast secular de la paraula.

La part del subjecte

Els tres aspectes que en la psicoanàlisi configuren la paraula com a plena -l'anàmnese, la intersubjectivitat i la interpretació- Lacan ja els havia presentat uns anys abans de "Funció i camp..." en l'estudi que va fer del desenvolupament de la dialèctica de la veritat en un dels casos exposats per Sigmund Freud.¹

En l'època en què estava treballant a Die Traumdeutung, a Freud li va ser presentada una jove que organitzava el seu desig entorn de la renúncia, agafada com estava en la intriga d'un quadrangle amorós amb son pare i un matrimoni amic de la família, i que expressava una queixa que en podríem dir negativa.² Venia a dir: "a mi no em passa res, ja ho veu, és la força de les coses. Si les coses són així, què vol que hi faci?"

Es evident que no hauria estat analítica una resposta que s'hagués proposat d'examinar els fets una altra vegada per demostrar que no, que les coses en realitat no eren així. Menys encara hauria estat analític voler demostrar a la noia que sí que li passava alguna cosa; això hauria estat tant com

---

¹J. LACAN, "Intervention sur le transfert" (1951).

²Cf. S. FREUD, "Bruchstück einer Hysterie-Analyse" (1905e (1901)).

inventar-li un malestar. Tampoc no es tractava d'indicar-li cap sortida específica. La resposta freudiana va consistir en deixar dòcilment que s'anés desplegant aquella manifestació de no participació del subjecte, i a no impedir que treballés el discurs sobre si mateix, tal i com s'anava presentant, deixant actuar el possible enraonament que portava a la subjecte a reconèixer la seva part en el que deia. De fet, el lloc del subjecte en el discurs és inconscient; per això no es tractava de suposar cap mala fe en la seva posició de "no hi ha res a fer".

Freud no va intervenir en aquell enraonament sinó creant per al subjecte en cada ocasió una nova possibilitat de discurs, a base no de forçar una presa de consciència sobre la seva participació inconscient en el seu mal, sinó de crear una nova puntuació en el que deia, deixant que la nova escansió de la paraula portés l'ocasió en la qual "es transmuta per al subjecte la veritat".³ Es tractava d'atenir-se estrictament a la paraula, segons un procés que "no afecta solament la seva comprensió de les coses, sinó la seva posició mateixa en tant que subjecte del qual són funcions els seus objectes"⁴ (també en el sentit gramatical).

Lacan va reconèixer en el treball de la pacient al davant de Freud un desenvolupament dialèctic de la veritat que seguia una sèrie de tres "capgiraments", com a resposta a tres puntuacions de Freud. Els tres moments corresponen als tres

---

³J. LACAN, "Intervention sur le transfert", op. cit., pàg. 218.

⁴Ibid. pàg. 218.

aspectes que presentem aquí com a constituents de la paraula plena.

En primer lloc, la pacient presentava uns fets; les coses eren "així i així", sense que valgués la pena de parlar-ne més. Freud respongué amb un enraonament que, sense sortir dels enunciats del subjecte, li feia possible l'obertura a l'altre: "Mira quina és la teva part en el desordre de què et queixes".⁵ La veritat quedava afirmada en el mode en què la subjecte, més que participar en una realitat, era ella mateixa la realitat: és verificava en ella. Gràcies a això podia decidir passar a l'examen de les seves veritats d'arxiu; a partir d'aleshores sabia trobar una certesa allà on només hi havia vist esdeveniments a reportar.

Fet aquest primer pas es podia fer el segon, que no solament correspon a la part del subjecte, sinó a la seva decisió. La queixa de la subjecte amagava també fins quin punt havia contribuït ella mateixa a crear la situació, i de quina manera la seva existència s'amagava entre els altres existents en comptes de revelar-s'hi. Però en el discurs psicoanalític li és revelat, més enllà d'una enumeració dels motius, de quina manera va consentir a ser objecte d'un intercanvi que, ho volgués o no, la feia subjecte en la seva decisió.

D'això en surt una tercera obertura, en la qual a la pacient se li presentava com a interpretable l'enegadora imatge enegadora de si mateixa que fins llavors no podia sinó considerar una i inefable. La lleugera vacil·lació del seu joc

---

⁵Ibid, pàg. 219.

de miralls feia aparèixer en una fogonada un nou paisatge, una nova representació de la seva realitat.

En l'esdeveniment, en la intersubjectivitat, en la representació, el subjecte té —realment, simbòlicament o imaginàriament— la seva part. Però en tots tres casos hi ha una mateixa cosa, que és la que justifica que poguem parlar de paraula plena. El subjecte de l'esdeveniment, de la intersubjectivitat i de la representació és exactament un i el mateix que reporta, que participa, que interpreta. Sense admetre cap altra autoritat que no sigui la del subjecte, el temps s'aboleix i la història s'actualitza. Intentarem mostrar que sense això res de sòlid no es pot obtenir en una interlocució psicoanalítica.

1a Secció

El naixement de la veritat en la paraula:

L'anàmnesi

La "talking cure"

Josef Breuer i Sigmund Freud començaren a investigar l'etiologia de les afeccions histèriques, i en ella van trobar que la realitat traumàtica de certs esdeveniments semblava tenir origen en una inconsciència forçada dels esdeveniments mateixos. Però el cert és que, posats en aqueixa feina, el que van descobrir més enllà va ser que, quan el pacient o la pacient aconseguien de fer un relat d'aquell fet, els símptomes desapareixien. El problema etiològic quedava lligat al reportage i per tant a la paraula. No es podia dir que directament la paraula fos la causa del símptoma; però sí que la causa del símptoma semblava residir en el no haver estat mai posat en paraules. Al seu pas a la paraula Freud i Breuer l'anomenaven "introduir en la consciència",⁶ amb la qual cosa es volien referir a la dimensió subjectiva de l'afer, és a dir al receptacle d'allò que s'enraona. El subjecte, en aquest sentit, és allò que respon d'aqueixa rememoració amb el sosteniment de la consciència, a partir de la qual li és

---

⁶J. BREUER i S. FREUD, Studien über Hysterie (1895d), SFOC 2, pàg. 263.

permès d'oblidar el fet i d'esborrar el símptoma. Però és necessari, abans de l'oblit, passar per la situació en la qual un substracte es fa responsable de les conseqüències d'allò que va sent dit i, més enllà, d'allò que queda implícit en allò que va sent dit. La posició del subjecte pot afirmar-se des de la primera persona del verb, i d'això tenir-ne consciència: però la paraula implica més que la frase gramatical. Si bé el conjunt sencer dels efectes de la paraula només pot ser presentat a partir del camp del llenguatge —com veurem en la tercera part d'aquesta tesi—, considerarem aquí els efectes en el diàleg verbalitzat i no en la solitud del llenguatge.

El cas d'Anna O. pertany als registres més primerencs de la història de la psicoanàlisi. L'observació clínica la devem a Josef Breuer, i ell ens conta el simple procediment amb el qual va començar a obtenir èxits en el tractament. La pacient tenia tota una varietat de símptomes, alguns d'ells molt espectaculars; era clar que patia molt. Però també se sabé que passava una gran part del temps construïnt per a si mateixa un gran cabal de fantasies a les quals donava forma d'històries. En estat d'absència, ensimismada en les escenes que es desenvolupaven en la seva imaginació, alguna paraula se li escapava sota la forma d'un murmuri. Es tractava de paraules no adreçades a ningú. "Ara bé, va succeir, al principi per casualitat i en acabat de manera buscada, que algun dels qui l'escoltava deixava anar una d'aquelles paraules clau (...) aleshores de sobte ella es recordava i començava a pintar una situació o a contar una història, al principi balbucejant-la

(...) i amb més fluïdesa a mesura que avançava".⁷ Algú donava, segurament de manera inconscient, una interlocució a allò que fins al moment era paraula privada.

Doncs bé, Josef Breuer va aprofitar aqueixa incitació al diàleg i adoptà aquella posició d'interlocutor que, fins al moment, ningú no ocupava de manera expressa; i ho féu des de la hipòtesi mèdica de que els símptomes de la pacient remetien a una causa, inferida com un trauma en el seu passat. Josef Breuer arribava i feia enraonar la seva pacient perquè li expliqués punt per punt, de manera exhaustiva, el contingut de les seves fantasies. Aprofitava uns estats d'absència que es produïen generalment al capvespre, o bé la hipnotitzava, o bé li subministrava cloral; el que convenia era que posés en paraules aquelles fantasies. Un dels símptomes de la pacient era que de vegades no podia parlar en la seva llengua materna, i aleshores ho feia en anglès. Així va ser com va donar noms anglesos al procediment de fer un esforç perquè sortissin les paraules: talking cure i chimney-sweeping. El primer nom descrivia el procediment, i el segon el resultat, que era un apaivagament de l'estat d'excitació de la pacient. Però això no produïa resultats duradors. La consecució dels fins terapèutics solament s'anà produïnt en la mesura que el relat dels fets aconseguia un pes i una densitat tals que pogués venir a ocupar el lloc que ocupava la causa dels mals. És que el trauma causal és, al cap i a la fi, un nucli difícil de dir, fet de paraula allunyada d'allò que podria ser enraonat;

---

⁷J. BREUER i S. FREUD, op. cit. SFOC 2, pàgs. 53-54.

només es pot definir allò que és traumàtic a partir de la dificultat de dir-ho.

Però alhora això crea una nova destinació a la paraula. En efecte, és gairebé impossible dir-ho; però hi ha algú, un destinatari investit amb una altra autoritat que la d'aquells qui "mai no han entès" com pateix, ni de què pateix, la qui es queixa pels descosits. Aquest destinatari analític no pretén un alleugiment sense resposta, sinó una especial inclusió social en la qual participen tots els éssers humans. Lluny de la commiseració que deixa plantat molt abans d'arribar al lloc on comença el veritable amor, el psicoanalista porta aquell qui se li acosta amb la seva queixa fins a la condició negativa de tota humanitat, fins en aquell punt en què li és inspirat a l'ésser mortal —de tant com vol entendre la mort— la idea que podria ser immortal. Aquest és el punt de perill màxim per al subjecte, però és també el lloc a partir del qual tria el seu nou amor.

Cal doncs que allò sigui parlat, que passi al verb; però no en un verb qualsevol. Un behaviorista autèntic ja s'hauria adonat que no es tractava de recordar sinó, molt més, d'haver contat l'esdeveniment: haver-lo construït com a tal i haver fet donació en la paraula d'alguna cosa en la qual el subjecte hi és comptat, on ha estat pres en compte, per bé o per mal.

Encara més: quan el subjecte en el diàleg analític fa present allò de què pateix, ho fa "en un llenguatge que permet que el seu discurs sigui entès pels seus contemporanis, i més

encara suposa el llur discurs".⁸ Som en els orígens de la tragèdia, o fins i tot abans d'això, en els temps de l'epos, quan la manifestació de la veritat requeria la presència d'uns espectadors en una atenció ritualitzada per les escansions del ritme i del vers. La part més commoguda d'aqueixos espectadors és la que va passar a especialitzar-se i a formar el cor. Doncs bé, totes aquestes presències, totes aquelles requerides quan algú entèn que parla de veritat, són necessàries per constituir la paraula com a acte.

Pas al verb, pas a l'epos

Epos és ni més ni menys que, quan es vol, la paraula es ritualitza. Recitant, cor, auditori, potser aquesta és l'estructura mínima exigida per tota paraula que es posi a circular socialment. Hi ha el qui parla i el qui escolta, però a més hi ha el qui, tot escoltant, participa i es commou amb allò que és dit i ho fa saber. L'epopeia coneix un recitant i uns oients; de vegades l'heroi és entre els oients, i escolta les seves pròpies aventures;⁹ de vegades el recitant pot ser el mateix heroi.¹⁰ De l'epopeia a la tragèdia hi ha doncs un camí, en el qual veiem transmutar-se les figures tot mantenint

---

⁸FC 255.

⁹Es el que li va passar a Ulisses entre els feacis, que va sentir les seves pròpies aventures de boca del cantor Demòdoc. Cf. HOMER, Odissea, VIII, 43 i segs.

¹⁰Es el que va fer en acabat el propi Ulisses amb el mateix auditori. Cf. HOMER, Odissea, IX a XII.

l'estructura ternària: heroi, cor, oient.

Epos és de bell antuvi la paraula, allò que la paraula profereix en ser dita. I la paraula demana el seu acte propi: el que diem en el paràgraf precedent és precisament que el primer dels actes que suscita la paraula és la seva recitació davant uns oients que puguin puntuar amb un "oh, sí!", amb un "ai las!" que demostrï que allò que va sent dit ha quedat enregistrat i que es pot continuar proferint el que calgui, més enllà.

I el que cal és un sosteniment del que es promet per al futur. Per això els fets passats han d'adquirir en l'epos una consistència nova, que els faci diferents de l'esdeveniment pur, que els salvi de la molturació universal del sentit. L'edifici del passat ha de ser sòlid, perquè ha d'allotjar el futur; i aqueixa solidesa es fa present en les condicions especials de la recitació. Allò que la història del conte relata no és solament la seva malura, sinó que és també la d'un temps històric, i ho fa en uns termes socialitzables, susceptibles de ser compresos per aquells qui seran història. L'ensenyança de Freud a propòsit de la neurosi és aquesta: que hi ha una continuïtat entre el nucli de malestar al voltant del qual es crea la neurosi, i tot allò que la civilització mateixa comporta com a malestar essencial. És un mateix llenguatge.

Quan la paraula esdevé doncs plena en la manifestació vertadera de la queixa, es posen en funcionament els recursos de l'èpica més general. La presència del psicoanalista serveix entre altres coses per crear la possible presència de la

societat sencera. Li cal, a aquell per al qui el malestar s'unifica al voltant de la seva pròpia persona, saber que allò té una traducció possible en termes generals. Allò que la psicoanàlisi socialitza no és el pacient, ni el seu malestar, sinó la causa que mobilitza el subjecte per fer-ne un pacient. Però amb això toca l'origen mateix de la persona, tal com el pacient pot haver-ne esment en un relat; necessàriament mític, és a dir, sense ciència certa, i sagrat a més. Ell vé d'allò que pot saber dels seus orígens; no pot fer ciència de si mateix; parla, recita, vol afectar l'altre, convèncer-lo de la veritat del que diu sense tenir el recurs de la demostració lògica. Així no pot deixar de ser èpic en dir "faig tal o tal cosa a causa de tal o tal altra cosa"; ningú no el creu més que sobre la base de l'amor posat en joc, més que havent-se deixat convèncer pel recitant. El psicoanalista també es deixa commoure, però per la lògica del discurs; apel·lat a ser el cor, es retira sense impedir que el pacient cregui en la presència del coreuta; apel·lat a ser espectador, no paga el tiquet d'entrada. Un element nou és introduït doncs en l'estructura compositiva de la recitació èpico-tràgica: ni heroi, ni coreuta, ni espectador. No fa res, no respon des de l'acord, tampoc no és a la sala; respon des d'un altre lloc, des d'un altre escenari, entre present i absent.

Des d'aqueix lloc al psicoanalista li és possible d'acceptar un discurs en els seus valors modulats: "(...) la recitació de l'epos pot incloure un discurs d'altre temps en la seva llengua arcaica, fins i tot estrangera, fins es pot prosseguir en l'època present amb tota l'animació de

l'actor".¹¹ Això és el que provoca la presència del psicoanalista: no una reactualització, mediada pel relat, d'allò que és manera de veritat per al subjecte, sinó l'ocasió de fer de la paraula un acte, de trobar en ella mateixa la causa del parlar que fa dir: "Mireu el que em passa".

Història i veritat. I: El mite

Un relat doncs, una rememoració, ensenya el camí que caldrà seguir en el futur. Allò que fou és el passat èpic que permet de dir a aquell qui es trobà en les seves situacions, no tant "jo vaig ser..." sinó "jo sóc aquell qui va estar subjecte a tal i tal situació, però que ara, en parlar-ne, assumeixo com a meva, per elecció; allò que seré és esclarit per allò que vaig ser, però allò que vaig ser en les situacions en què em vaig trobar no tindria cap sentit sense allò que seré en allò que faci".

La història de la psicoanàlisi comença en abandonar Freud la hipnosi com a mètode per obtenir rememoracions més ignotes i oblidades,¹² a fi de deixar que el fluir conscient de la paraula la portés cap a la construcció racional dels seus records. Podríem distingir en conseqüència dos modes de rememoració: amb el subjecte adormit (hipnotitzat) i amb el

---

¹¹FC 255.

¹²Aproximadament cap a 1896. Cf. J. BREUER i S. FREUD, Studien über Hysterie (1895d), especialment SEOC 2, pàgs. 125-128; i S. FREUD, "Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung" (1914d), SEOC 14, pàgs. 7-10.

subjecte despert. Totes dues parteixen del mateix, de la paraula. La diferència que hi ha entre elles, Lacan la fa palesa amb una comparació. En la ciutat antiga el drama presentava al davant de l'assemblea dels ciutadans els mites originaris; això correspon a la rememoració sota la hipnosi. En l'estat modern, en canvi, és la història la qui dona una construcció racional a l'acord sobre un aplegament de subjectes en una acció única.

En tots dos casos, allò que es diu apareix en comptes d'allò que de veritat no es pot dir, perquè ningú no ho sap: com va començar això. No per manca d'arqueologia, sinó perquè la ciutat s'ha constituït entorn d'un oblit: tota comunitat humana es constitueix per la comunicació d'una ignorància que cal compartir. També la queixa del pacient és comunicació d'una ignorància que busca ser compartida. Però tant si es tracta de la forma mitificada d'aqueix saber ignorat com si es tracta de la història en la qual se cerca l'origen, el resultat és, per a aquells qui s'hi identifiquen, que en allò que saben del que foren troben la indicació del que han de fer, de quin és el futur que han d'aconseguir. El passat és una construcció del futur en la mesura que tots dos són viscuts com a destí.

La rememoració hipnòtica i la rememoració desperta troben totes dues els mateixos esdeveniments i totes dues els posen en paraules. Però el mode de subjectivació no és el mateix. Allò que descobreix la psicoanàlisi és la possibilitat de crear en el relat de l'esdeveniment un nou esdeveniment, tan històric i tan destinat a l'oblit com aquell que origina el

relat i que, per tant, el pot modificar en l'àmbit del subjecte.

La hipnosi és en principi el pas de la veritat a la paraula amb anul·lació de la resposta subjectiva a la revelació. Però potser cal conferir-li algun nivell de subjectivació mític, en el qual la veritat apareix sota el vel que tradueix la proposició següent: "Aquí hi ha una veritat amagada". Així, tal i com la ciutat que contempla els seus mites originaris en un escenari diferentment il·luminat, i sap que allí hi és comptada, que allò parla per a ella en un voler dir més que no diu, de manera figurada i sense explicitar, i tot amb tot mantenint irresolt el nucli vertader, la histèrica hipnotitzada podia resoldre's a un discurs cec en el qual la frontera entre veritat i mentida era borrosa perquè la presència la difuminava i no deixava pas a la lògica. Però tot i aqueixa distància, i encara que de manera limitada, el seu sentit futur es feia patent.

Els temps verbals indiquen ja per si sols una constitució del subjecte des d'aquesta perspectiva. El subjecte és en la rememoració; tant si la seva consciència en té esment com si no. Aquest ser i ser-hi és present, mentre que allò rememorat és passat: "jo vaig ser...". L'acte de rememoració present i allò recordat passat es combinen en el mateix subjecte.

Però podem demanar-nos a fi de què es rememora. La forma que pugui donar a la narració no depèn estrictament de la veritat dels fets ni de l'avinentsa del present en el qual els posa en ordre. La narració que el subjecte construeix la fa amb una intencionalitat: aquella que ordena un futur. Si el